

Роман ЦІЩИК

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного аналізу і статистики,
Тернопільський національний економічний університет

Наталія КОТИС

кандидат економічних наук,
викладач кафедри державного і муніципального управління,
Тернопільський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СЕКТОРУ ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

Проаналізовано основні підходи до оцінки стану та тенденцій розвитку сектору домашніх господарств. Досліджено проблеми статистичного забезпечення вивчення домогосподарств. Обґрунтовано напрямки удосконалення організаційного забезпечення статистичної оцінки стану сектору домашніх господарств.

Ключові слова: організаційне забезпечення, статистична база, статистичне обслуговування, сектор домашніх господарств.

Трансформаційні процеси у суспільстві істотно змінили умови функціонування національної економіки. Ступінь адаптації до ринкових умов господарювання втілюється у результатах діяльності сектору домашніх господарств, рівні життя та добробуту населення, закріпленні соціально-економічних змін. Ринкові перетворення спричинили структурні зрушення у домашніх господарствах, висунули нові вимоги до їх економічної поведінки, розширили поле діяльності, активізували виконання властивих їм функцій споживання, заощадження, інвестування, відтворення населення, змінили соціально-економічні засади функціонування.

Вищезазначене підкреслює необхідність проведення комплексного і всебічного вивчення стану, особливостей функціонування та тенденцій розвитку сектору домашніх господарств. Проте недосконале статистичне обслуговування та проблема надійності статистичних оцінок зумовлює брак інформації стосовно багатьох аспектів функціонування сектору домашніх господарств. Це ускладнює успішність реформ, розробку дієвих соціально-економічних програм, моніторинг ефективності їх виконання, а також проведення теоретичних та прикладних наукових досліджень. Одним із найважливіших факторів стабільного розвитку країни, а зокрема сектору домашніх господарств, є багатоаспектне, якісне, релевантне, надійне та своєчасне статистичне забезпечення управління на всіх рівнях. Для постачальників офіційної статистичної інформації стає все більш необхідним застосування прогресивних методів збирання і обробки даних та суттєве підвищення ефективності використання інформації з усіх наявних джерел для забезпечення управління розвитком сектору домашніх господарств та постійно зростаючих потреб користувачів. Зазначене зумовлює особливу актуальність дослідження проблеми організаційного забезпечення статистичного дослідження

особливостей функціонування та тенденцій розвитку сектору домашніх господарств України.

Значну увагу вивченню різних аспектів функціонування домогосподарств приділяють сучасні вітчизняні науковці І. Боднар, С. Злупко, Т. Кізіма, М. Литвак, Е. Лібанова, В. Мандибура, А. Мельник, Н. Можайкіна, І. Осипова, С. Панчишин, А. Ревенко, М. Савлук, Н. Федірко та ін. Серед зарубіжних вчених цією проблематикою займаються С. Барсукова, В. Жеребін, Н. Манохіна, А. Олейник, В. Радаєв, А. Романов, А. Сурінов, С. Тютюнникова, К. Чабану та ін.

Окремим питанням забезпечення якості та надійності статистичної інформації при здійсненні аналізу сучасних соціально-економічних процесів присвячені праці таких вчених, як: К. Бейкер, П. Ван де Лан, М. Ді Зіо, М. Д'Оразіо, С. Ресслер, Д. Рубін та М. Сану.

Низку теоретичних та прикладних аспектів статистичного обслуговування для адекватної оцінки стану та тенденцій розвитку сектору домогосподарств запропонували такі науковці: О. Васечко, С. Герасименко, О. Гладун, А. Головач, А. Єріна, В. Захожай, С. Ігнатов, І. Калачова, В. Колеснік, І. Манцуров, О. Осауленко, В. Паніотто, Н. Парфенцева, С. Пирожков, М. Пугачова, Г. Сапортой, В. Саріогло, В. Швець та ін.

Незважаючи на значний обсяг матеріалів із вказаної проблематики у науковій літературі, слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку статистики лише формулюються основні принципи та створюються засади, на основі яких можна вирішити широкий спектр проблем комплексного дослідження сектору домашніх господарств та напрямків його розвитку.

Метою статті є аналіз наявних джерел статистичних даних та оцінка статистичного обслуговування, необхідних для дослідження стану сектору домашніх господарств, вивчення організації та методики статистичного супроводу управлінської

сфери підтримки його розвитку та визначення напрямків роботи щодо їх удосконалення.

Для досягнення зазначеної мети автори визначили наступні завдання: провести оцінку статистичної бази, що застосовується в Україні для вивчення стану домогосподарств та визначити доцільність її використання; проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід організації статистичного обслуговування вивчення сектору домашніх господарств; охарактеризувати методики, що пропонуються для дослідження життєдіяльності сектору домашніх господарств; обґрунтувати необхідність комплексного використання статистичних даних з різних джерел в офіційній статистиці; виявити проблеми вітчизняної практики статистичного обслуговування функціонування та розвитку сектору домашніх господарств; розробити пропозиції щодо удосконалення системи його статистичних оцінок.

Комплексний підхід до дослідження стану та тенденцій розвитку домашніх господарств вимагає застосування різноманітних типів інформації, які надають можливість визначити масштаби та напрями соціальних зрушень у країні, фактори найбільш вагомого впливу на життєдіяльність вітчизняних домогосподарств, розробити ефективну соціальну політику, тобто досягнути максимального позитивного результату у покращенні становища домогосподарств, забезпечення сприятливих та рівних умов для розвитку особистості, покращення рівня та якості життя, зростання позитивної оцінки громадськістю політики соціального захисту [1, с. 65-66].

Соціально-економічний стан сектору домашніх господарств України визначається на основі інформації, отриманої з різноманітних джерел – переписів населення, державних вибірових обстежень, даних статистики праці, демографічної та соціальної статистики, статистики національних рахунків, адміністративних даних тощо [2].

Основною інформаційною базою для дослідження стану та тенденцій розвитку сектору домашніх господарств є державні статистичні спостереження. До них належать, перш за все, переписи населення та спеціально організовані вибірові обстеження домогосподарств, які проводить Державний комітет статистики України.

Обстеження умов життя домогосподарств є унікальним джерелом для комплексних досліджень. Воно дає змогу здійснювати аналіз різноманітних сфер життєдіяльності домогосподарств залежно від рівня їх доходів (витрат), складу, наявності дітей, місця проживання та інших ознак [2; 3]. Обстеження умов життя домогосподарств допомагає отримати додаткову інформацію щодо соціальних та економічних питань, якої не містить державна статистична звітність. Дані цього обстеження надають можливість дослідити чутливість домогосподарств до змін в економічній та соціальній політиці, визначити фактори впливу на їх соціальне становище. Сьогодні потреба у такій інформації гостро відчувається при аналізі ефективності заходів з реалізації основних напрямів соціально-економічної політики та формуванні концепції соціальної держави.

Міжнародним валютним фондом у 2009 році було проведено моніторинг дотримання Україною вимог Спеціального стандарту поширення даних, до якого

наша країна приєдналася ще у січні 2003 року. Результати звіту засвідчили, що Україна у повному обсязі виконує усі положення, визначені цим стандартом, а низка показників навіть перевищує його вимоги [4].

Попри позитиви у розвитку статистичної бази для дослідження стану та тенденцій розвитку сектору домашніх господарств, зазначимо, що вітчизняне статистичне обслуговування має нерозв'язані проблеми, а саме: покращення якості статистичної продукції та інформації, забезпечення адекватності інформаційно-комунікаційних технологій і сучасних вимог управління, визначення типології об'єктів вибірових обстежень та ін. Статистичні результати вивчення стану та розвитку сектору домашніх господарств не завжди задовольняють потреби користувачів, зокрема ті, що пов'язані із розробкою та прийняттям управлінських рішень щодо його розвитку. Процес збереження й поширення даних не завжди ефективний і потребує модифікації та удосконалення.

Постачання якісної статистичної продукції для дослідження стану та структурних зрушень у секторі домашніх господарств слід розглядати як один з основних напрямів розвитку національної статистичної системи на сучасному етапі. Якісне статистичне забезпечення дослідження життєдіяльності сектору домашніх господарств – це отримані у встановлені строки надійні дані стосовно характеристик генеральної сукупності домогосподарств, які з максимальною повнотою відповідають потребам користувачів, узгоджені з наявними якісними даними з інших джерел і доступні для використання. У нашому випадку воно значною мірою досягається вибором типології домогосподарств і їх класифікацією.

Головною умовою для класифікації є можливість поділяти домогосподарства на якісно відмінні групи. При комплексному аналізі сектору домашніх господарств виникає необхідність групування домогосподарств за різноманітними характеристиками – демографічними, соціальними, економічними [5, с. 25]. Проте, як показує аналіз, групування домогосподарств при різних обстеженнях не збігаються, тобто немає гармонізованої типології [6, с. 87-89]. Тому для забезпечення якісного дослідження розвитку сектору домашніх господарств необхідне застосування багатогранної типології та удосконалення класифікації на базі різноманітної інформації з урахуванням міжнародної практики у цій сфері.

Потребує вирішення і проблема комплексного використання інформації за даними різних обстежень та з адміністративних джерел. Необхідно забезпечити можливість її зіставлення та об'єднання шляхом спеціальних розробок у кожному конкретному випадку. Так, зокрема, результати переписів населення і вибірових обстежень умов життя домогосподарств фактично доповнюють одне одного. Переписи є джерелом даних за усіма одиницями спостереження, але по дуже обмеженому колу фундаментальних ознак. Спеціалізовані обстеження дають багато більш детальні дані, але стосовно певної частини (вибірки) одиниць [7, с. 144]. Лише на підставі комплексного аналізу цих даних з'являється можливість ефективного моніторингу стану та тенденцій розвитку сектору домашніх господарств.

Адже дані переписів надають змогу встановити основні характеристики одиниць спостереження та їх розміщення, а результати обстежень – визначити взаємозв'язки між ознаками.

За допомогою статистичного злиття даних можна оцінювати соціальні показники на основі більших за обсягом масивів інформації, ніж ті, що були отримані за результатами конкретних обстежень. Так злиття даних досліджень умов життя домогосподарств і економічної активності населення дозволило б оцінювати показники, які вимірюються в обох обстеженнях на значно більших масивах. Для реалізації такої можливості необхідно працювати у напрямку пошуку ефективних методик гармонізації програм цих обстежень.

Теоретичне та практичне вирішення цих проблем дасть змогу поглибити аналіз стану та тенденцій розвитку сектору домашніх господарств, робити прогнози щодо змін у типології домогосподарств, реалізації ними своїх функцій, зокрема економічної, що забезпечить належне статистичне обслуговування управлінням розвитком сектору домашніх господарств і надасть можливість ухвалювати більш обґрунтовані управлінські рішення.

У контексті удосконалення статистичної методології дослідження функціонування та розвитку сектору домашніх господарств актуальною є проблема проведення адаптації національних методологічних засад дослідження життєдіяльності домогосподарств органами державної статистики до вимог міжнародних та європейських стандартів.

Важливим кроком у цьому напрямку є реформування національного законодавства з питань статистики та його адаптація до Принципів офіційної статистики ООН та вимог Європейського союзу. Уваги вимагає внесення низки змін і доповнень у законодавство, яке стосується як статистики, так і суміжних галузей [8, с. 163]. Необхідними заходами слід вважати розроблення принципів функціонування органів державної статистики, гармонізованих з кодексом діяльності європейської статистики, та порядку проведення самооцінки діяльності органів державної статистики.

Для ефективного організаційного забезпечення статистичного дослідження функціонування сектору домашніх господарств та прийняття ефективних управлінських рішень щодо його розвитку, потрібно здійснити низку розробок, а саме [5, с. 33]: комплексу методологічного забезпечення з побудови, актуалізації та експлуатації основи вибірки для проведення обстежень домогосподарств та системи моніторингу її якості; методологічних підходів до оптимізації дизайну вибірки домогосподарств, які беруть участь в обстеженнях умов їх життя, з метою забезпечення можливостей для підвищення надійності оцінювання показників бідності на регіональному рівні; методологічне забезпечення для підвищення ефективності методів та процедур обробки та аналізу даних вибіркового обстеження умов життя домогосподарств; методичні рекомендації щодо умов інтеграції панельного обстеження, яке здійснюється в країнах ЄС з питань доходу, бідності та соціальних винятків до програми обстеження умов життя домогосподарств із забезпеченням можливостей розробки даних з використанням різних підходів; методики комплексної оцінки ефективності контролю якості

роботи статистиків з проведення вибірових обстежень домогосподарств; проведення пілотного модульного опитування домогосподарств, які беруть участь в обстеженні умов їх життя, щодо ефективності програм соціальної допомоги; впровадження стандартного модульного опитування домогосподарств, які беруть участь в обстеженні умов їх життя, щодо ефективності програм соціальної допомоги.

Впровадження нових методик у практиці проведення статистичних досліджень для вдосконалення процесу вивчення стану сектору домашніх господарств України, визначення тенденцій розвитку та його підтримки повинні здійснюватись шляхом суттєвого розширення сфери їх застосування, розробки нових підходів, що базуються на прогресивних інформаційних технологіях, підвищення ефективності використання результатів обстежень через їх гармонізацію, застосування спеціальних методів узгодження даних з різних джерел, надання користувачам агрегованих і первинних даних статистичних обстежень, комплексного використання статистичної звітності та вибірових спостережень.

Таким чином, унаслідок реалізації вищеперерахованих заходів щодо вдосконалення організаційного забезпечення дослідження стану та тенденцій розвитку сектору домашніх господарств України докорінно зміниться організаційна структура та система управління органів державної статистики, розширяться можливості збирання та оброблення даних, буде удосконалена методологія усіх напрямів економічної та соціальної статистики, покращені аналітичні можливості використання статистичної інформації для прийняття управлінських рішень щодо розвитку сектору домашніх господарств і прогнозування соціально-економічних процесів у країні.

Список літератури

1. Цицик, Н. В. Проблеми комплексної оцінки функціонування домашніх господарств України [Текст] / Н. В. Цицик // *Наука молода : збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету*. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – № 13. – С. 64 – 68.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Про затвердження Методологічних положень з підготовки стандартних звітів щодо якості результатів державних вибірових обстежень населення (домогосподарств) [Електронний ресурс] : наказ від 05.06.2008 р. N 178 / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_c8/pg_gbnzsu/index.htm.
4. Офіційний сайт Міжнародного Валютного Фонду [Електронний ресурс] / Міжнародний Валютний Фонд. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/index.htm>.
5. Цицик, Н. В. Статистичні оцінки у системі інституційного забезпечення розвитку домогосподарств [Текст] / А. Ф. Мельник, Н. В. Цицик // *Вісник Тернопільського національного університету*. – Тернопіль: Економічна думка, 2010. – № 3. – С. 24–34.
6. Гладун, О. М. Гармонізація програм статистичних спостережень при проведенні обстежень домогосподарств [Текст] / О. М. Гладун / *Проблеми статистики: щорічник наук. праць*. – К.: НДІ статистики Держкомстату України. – 2002. – Вип. 4. – С. 86–89.
7. Терещенко, Г. І. Статистичне об'єднання даних різнопланових обстежень домогосподарств [Текст] /

Г. І. Терещенко // Проблеми статистики: [зб. наук. праць].
– К. : НТК статистичних досліджень Держкомстату
України, 2005. – Вип. 7. – С. 142-146.

8. Збірник основних нормативно-правових актів у галузі
державної статистики України [Текст] / Головне
управління статистики у Тернопільській області, 2008 –
С. 163.

РЕЗЮМЕ

Цицик Роман, Котис Наталія

**Проблеми организационного обеспечения
статистического обслуживания исследование
состояния и тенденций развития сектора
домашних хозяйств Украины**

Проведен анализ основных подходов оценивания
состояния региона и тенденций развития сектора
домашних хозяйств. Исследованы проблемы
статистического обеспечения изучения домохозяйств.
Обоснованы пути совершенствования
организационного обеспечения статистической
оценки состояния домашних хозяйств.

RESUME

Tsishchuk Roman, Kotys Natalia

**Problems of organizational ensuring of statistical
research relating to the conditions and tendencies of
household sector of Ukraine**

Main approaches to the assessment of the state of the
household sector and tendencies of its development are
analyzed. The problem of statistical ensuring the study of
households is researched. The trends of organizational
improvement of statistical evaluation of the household
sector condition are grounded.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2012 р.